

# שמרו ודרשו

(ד"ה א' כ"ח ח')

עניני חנוכה – מנהגיה וחלכותיה

Issue 86

חנוכה השס"ט

◀ אורחים והולכי דרכים  
 ▶ זמן ההדלקה  
 ▶ סעודת חנוכה  
 ▶ משחק הסביבון (דריידעל)

◀ שבת חנוכה  
 ▶ מוצאי שבת חנוכה  
 ▶ הדלקה בפנים או בחוץ  
 ▶ למטה מי' טפחים

◀ מהדרין מן המהדרין  
 ▶ נשים – אף הן היו באותה הנס  
 ▶ במה מדליקים  
 ▶ שמן של שמיטה – אוצר בי"ד

The Yom Tov of Chanukah was established by Chazal to give praise for the great miracles that Hashem did for the Chashmonaim during the times of the Second Beis Hamikdash. This ultimate purpose – להודות ולהלל – is the basis and primary intent of the Mitzva to light Neiros Chanukah<sup>1</sup>. The Gemara in Shabbos states: אמר רב הונא: – הרגיל בנר היוין לי' בנים תלמידי חכמים Talmidei Chachamim<sup>2</sup>. The Rishonim dispute if Rav Huna's statement (which is cited immediately following a discussion regarding Neiros Shabbos and Neiros Chanukah) refers to the Neiros of Shabbos, the Neiros of Chanukah or both<sup>3</sup>. The explanation of *ragil* is also subject to dispute. Some explain that *ragil* (literally: accustomed) refers to someone who uses a generous amount of oil<sup>4</sup>. Others explain that it refers to one who lights the Neiros

with affection for the Mitzva<sup>5</sup>. The Tur explains *ragil* as using a beautiful candelabrum for Shabbos (or Menora for Chanukah)<sup>6</sup>. R' Yitzchak (the son of the Raavad) points out, that although everyone fulfills these Mitzvos not everyone witnesses the actualization of Chazal's assurance. This is so, he explains (in the name of Eliyahu Hanavi), because rarely do people fulfill the Mitzva with all of its intricate and detailed Halachos, as we shall see<sup>7</sup>.

**Neiros Chanukah** The Gemara states that the basic Mitzva of Neiros Chanukah is that one candle be lit per household. One who wishes to be *mehader* should light one candle for each member of the household. The greater level of *mehadrin min hamehadrin* is reached if one adds an additional candle each night, beginning with one candle until eight<sup>8</sup>. The Rishonim vary in their understanding of the *mehadrin min hamehadrin* level. According to Tosfos, if one is adding a candle every night only one person should light in each household, since if every member of the household lights it will not be clear which night of Chanukah it is<sup>9</sup>. The Rambam argues

<sup>1</sup> כמש"כ ב"על הניסים", "וקבעו שמנת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול". ועל חת"ס שבת כ"ב ע"א ד"ה ובה. וכל במנחת שלמה ח"ב ס' נ"ד דנ"ח הם עצמם ההודאה וההלל, ומש"ה צ"ל הנרות הללו מיד (ובמס' סופרים איתא שאומר כן אפי' קודם ברכת שעשה ניסים), ואם אינו יודע למה הוא מדליק אינו יוצא, ע"ש.

<sup>2</sup> שבת כג ע"ב, אמר רב הונא: הרגיל בנר - היוין ליה בנים תלמידי חכמים, [פירש"י: דכתיב (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור, על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה - בא אור דתורה]. הזהיר במזוזה - זוכה לדירה נאה, הזהיר בציצית - זוכה לטלית נאה, הזהיר בקידוש היום - זוכה וממלא גרבי יין. רב הונא הוא רגיל דהוא חליף ותני אפתחא דרבי אבין נגרא, חזא דהוא רגיל בשרגי טובא, אמר: תרי גברי רברבי נפקי מהכא. נפקי מינייהו רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין. רב חסדא הוא רגיל דהוא חליף ותני אפתחא דבי נשא דרב שיזבי, חזא דהוא רגיל בשרגי טובא, אמר: גברא רבא נפק מהכא. נפק מינייהו רב שיזבי. ועל בגי' התוס' שם ובמהרש"א בדבריהם, וע"ע בר"ן, רא"ש, ומאירי מש"כ לפרש החילוק בין מעשה הראשון לשני.

<sup>3</sup> ע' בראשונים הנ"ל שגורסין "רגיל בנר חנוכה", וכן ברבינו פרחי'. בה"ג ס' ט', מ"מ פ"ד מהל' חנוכה ה"ב, ובשבה"ל ס' קפ"ה, ובשפ"א שם. (אולם בהגהות הגר"א על הרא"ש פ"ב ס"ג מוסף "ושבת"). ויש שפירשו דאירי בשל שבת, ע' תוס' ר"ד וסמ"ג מ"ע ל', וכן הובא בטור בהל' שבת ס' רס"ג וע' בה"ש. וברש"י פ"י דאירי בשניהם, וכ"כ הרי"ף הרי"ז והראב"ה ח"א ס' ר'. ובס' העיתים ס' י"א הביא ב' הגרסאות. <sup>4</sup> פ"י רבינו פרחי' שם.

<sup>5</sup> מאירי שם.

<sup>6</sup> טור או"ח ס' רס"ג, ועל ב"ח שם. ועל שד"ח (מע' חנוכה אות ז'), וכן בכה"ח סק"ס שהביאו מס' חסד לאברהם (למהר"א אזולאי) בשם קונטרס סוד הדלקת נרות חנוכה המיוחס לר"י סגי נהור בנו של הראב"ד (נדפס מכת"י בס' הזכרון לבעל הפחד יצחק עמ' תל"ה), שיש ט"ו מדרגות בהידור המנורה, המתחיל מזהב ומסיים בקליפי עצי אלון (acorn shells).

<sup>7</sup> קונטרס סוד הדלקת נ"ח לר"י בן הראב"ד, "שרובא דרובא יוצאין ידי חובתן, ומיעוטא דמיעוטא זהירין להדליק כפי כל פרטי המצוות והדיקדוקים, שהזהיר בהדלקתן בכל פרטיה ודיקדוקיה יקנה וישיג בכח המצוה ובסגולתה בנים זכרים ת"ח". (וע"ש בסוף הקונטרס דנראה שכל הדברים נמסר לו ע"י אליהו הנביא זכור לטוב.)

<sup>8</sup> שבת כא ע"ב, תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך.

<sup>9</sup> תוס' שם ד"ה והמהדרין, דב"ש ובה"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים

that the *mehadrin min hamehadrin* is that each member of the household lights on his own an additional candle each night<sup>10</sup>. The Minhag of the Sefardim follows the opinion of Tosfos, whereas Ashkenazim follow the opinion of the Rambam, as cited by the Rama<sup>11</sup>.

**Women** Women are included in this Mitzva even though it is a time-bound Mitzva, since they had a part in the miracles of Chanukah<sup>12</sup>. Hence, a woman that lives alone is obligated to light Neiros, and may do so on behalf of other members of the household as well<sup>13</sup>. However, since a man's wife is considered נגופו – a part of himself, a woman is not obligated to light if her husband lights even to fulfill the Mitzva Le'Mehadrin<sup>14</sup>. Many have the custom, that even unmarried girls do not light on their own and are Yotzeh with the head of the household. The Chasam Sofer explains this Minhag, that since originally the Neiros Chanukah were meant to be lit outside, "the glory of a princess is when she is inside", she should not come out to the street unnecessarily<sup>15</sup>.

Just like Neiros Shabbos, one is required to acquire Neiros Chanukah even if he must solicit funds door-to-

door or even if he must sell his clothes<sup>16</sup>. If one only has enough funds to purchase either Neiros Chanukah or Neiros Shabbos, the Neiros of Shabbos take precedence, since Neiros Shabbos enhance Shalom Bayis<sup>17</sup>. One is not required to light more than the minimum (one candle per night) if he cannot afford to do so<sup>18</sup>.

**Types of Neiros** Although it is customary to use a "Menorah" ("Chanukiyah") for lighting the Neiros Chanukah, the question often arises (from necessity or creativity) if this is indeed a requirement. Can one simply melt the candles directly to the tabletop? Can one light a wooden stick<sup>19</sup>? What about electric Menorahs?

The Shulchan Aruch rules (based on the Gemara in Shabbos) that all types of oil and wicks are valid as Chanukah lights, even those that are invalid for Neiros Shabbos<sup>20</sup>. The preferable type of fuel (מצוה מן המובחר) is olive oil, since it is reminiscent of the miracle that occurred in the Beis Hamikdash<sup>21</sup>. The Poskim discuss exactly how similar we should make the Neiros Chanukah to the Neiros in the Beis Hamikdash, and which similarities (if any) will invalidate the Mitzva if they are not present. For example, all agree that although in the Beis Hamikdash, if the Neiros became extinguished they were required to relight them, Neiros Chanukah do not need to be re-lit (although it is preferable to do so<sup>22</sup>).

אז היוצאים אבל אם עושה נר לכל אחד אפי' יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא שיסברו שכן יש בני אדם בבית.  
<sup>10</sup> רמב"ם הל' חנוכה פ"ד ה"א, "והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד", וזהו כמו שהבין בדבריו הרמ"א ס' תרע"א ס"ב ופסק דנהגין כוותי'. וע' שו"ת גליא מסכתא ס"ז שהבין אחרת בדברי הרמב"ם דכוונתו שבעה"ב ידליק כמנין אנשי הבית ולא שכל א' מאנשי הבית ידליקו, ע"ש. וע' בס' ארוחות רבינו ח"ג עמ' ב' בשם החזו"א דאע"פ דיותר מסתבר כדבריו אין לשנות ממנהג העולם שהנהגו כהרמ"א.  
<sup>11</sup> שו"ע ס' תרע"א ס"ב וברמ"א שם. וע' ביאו"ה דלדין שעושין היכר בין הנירות, גם התוס' מודו, ע"ש.  
<sup>12</sup> שבת כג ע"א, נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס. ע' כלבו הל' חנוכה. ורש"י כ' רש"י. "שגזרו יוניים על כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר תחלה, ועל יד אשה נעשה הנס". ובר"ן ל' דהיינו מעשה דיהודית שהיתה בתו של יוחנן כ"ג שחתכה ראשו של הליפורני שר הצבא. וכן היא בפיטו לשבת ראשונה של חנוכה. אולם במגילת תענית איתא דהמעשה היה עם בתו של מתתיהו שרצה הטפסר לבעולה תחילה, ובאו אחיה והרגו, ע"ש. ושם בהגה כ' בשם המדרש דשמה היתה חנה, ומבואר דזה מעשה אחרת לגמרי. וכ"כ במור וקציעה ובערוה"ש שמעשה דיהודית לא היה בזמן נס חנוכה. וכ"כ בסדר הדורות עמ' 146 ש"י"א שהיה ר' או ש' שנה קודם נס חנוכה. וע' כף החיים ס"ק יז. ראה אנציקלופדיה תלמודית הערות כרך טז, חנכה, טור שסח הערה 938.  
<sup>13</sup> סמ"ג הל' חנוכה, ריטב"א ומאירי ואגודה בשבת שם, רבינו ירוחם נתיב ט', ט"ז תרע"ה ס"ק ג', מג"א שם ס"ק ד', פמ"ג ס' תרע"ו א"א ס"ק ד'.  
<sup>14</sup> שער אפרים ס' מ"ב, א"ר ס' תרע"א ס"ק ג', רש"ל ס' פ"ה, מ"ב ס' תרע"א ס"ק ט', שעה"צ תרע"ה אות י', מחה"ש שם ס"ק ד'.  
<sup>15</sup> חת"ס בחי' לשבת כג ע"א, ואף עכשיו שמדליקין בפנים החזיקו מנהגם, וכ"כ בשלמת חיים ס' רנ"ט. והגר"מ שטרנבוך שליט"א במועדים זמנים ח"ב ס' קל"ב כ' עוד טעם כדי שלא תהדר יותר מאמה. וע' ס' הלכות חג בחג עמ' כ"א הערה 14 שדייק מהמ"ב שהטעם היא משום שנשים טפלות לאנשים במצוה זו, ע"ש.

<sup>16</sup> רמב"ם פ"ד דהל' חנוכה הי"ב, "אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק", שו"ע ס' תרע"א ס"א. וע' ביאו"ה ס' רס"ג ד"ה על הפתחים בשם הפמ"ג דה"ה לענין נרות שבת.  
<sup>17</sup> שבת (כג עמוד ב) "אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו". והיינו דוקא לנר אחד, שאם יש לו כבר נר אחד לשבת ידליק השאר לחנוכה אפי' למצות מהדרין, מג"א, פמ"ג, מ"ב.  
<sup>18</sup> א"ר, חיי"א, באה"ט, מ"ב ס' תרע"א ס"ק ג'. אולם באו"ש פ"ד הי"ב כתב דגם בשביל ההידור יש לעשות כן.  
<sup>19</sup> שו"ת מנחת שלמה תנינא (ב-ג) (סימן נח) "אם אפשר לקיים מצוה זו ע"י הדלקת עצים שהן עשויות להאיר בכ"ג שאינו נעשה כמדורה וגם שאין העץ כלה אלא לאחר שיעור חצי שעה ומינכר שהדליקו לצורך מצוה, מי בעיני דומיא דמנורה שבמקדש שהאור הוא ע"י פתילה השואבת שמן וה"נ כאן אף שלא הצריכו חכמים שמן כי אם למצוה מן המובחר מ"מ בעינן עכ"פ שתהא פתילה השואבת דבר מה שהוא גורם את האור משא"כ עצים דחשיבי כפתילה בלא שמן, או דילמא דאף לענין כך לא בעינן דומיא דמנורה כי אם למצוה מן המובחר. וכע"ז נשאל הגאון בעל שו"ת בי"צ בחי"ד ח"ב סימן ל"א וכו'".  
<sup>20</sup> שולחן ערוך (תרע"א), "כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואע"פ שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות. הגה: ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר (מרדכי וכל בו ומהר"ל), ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים שאורן זך ונקי; ונהגים במדינות אלו להדליק בנר של שעווה, כי אורן צלול כמו שמן".  
<sup>21</sup> משנה ברורה (סק"ד), "ומ"מ מצוה בשל שמן טפי מנרות של שעווה דע"י השמן נעשה הנס", ובשער הציון (סק"ד) כ', "והנה דעת מהר"ל מפרא"ג בספרו נר מצוה שלא להדליק כלל בנר שעווה וחלב אלא דוקא בשמן מפני שהנס נעשה בשמן, אבל אין נוהגין כותיה. מחצית השקל".  
<sup>22</sup> שולחן ערוך (אורח חיים סימן תרע"ג ס"ב) "הדלקה עושה מצוה. לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה, ואפילו כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעוד יום, אינו זקוק לה. וכן אם לאחר שהדליקה

In the Beis Hamikdosh, each night the wicks were replaced with fresh ones for the new lighting. Regarding Neiros Chanukah, the Shulchan Aruch explicitly states that this is not required<sup>23</sup>. In fact, the Mishna Berurah advises that the already burnt wicks are preferable since they catch fire easier<sup>24</sup>. (Nowadays, this may not be the case with all wicks). However some do point out, that since the first wick that is lit is the primary Mitzva (the rest are only for Hiddur, see above), the wick that was used on the first night, should be moved to the left so that it is lit first on the second night as well, since מעלין בקודש – we do not downgrade a Mitzva item from a more prestigious Mitzva to a lesser one. The same rule applies for the remaining nights<sup>25</sup>. Some Rishonim (mentioned in the Darchei Moshe) concur, that the custom is to replace the wicks every night – similar to the Beis Hamikdosh<sup>26</sup>.

Another question discussed regarding the Neiros is the definition of a נר. Some Poskim discuss the possibility that a נר must be able to stand on its own and have the status of a כלי<sup>27</sup>. According to this opinion, one may not light candles that are merely attached to the tabletop, nor may one use vegetable peels, potatoes or other non-Keilim as Neiros Chanukah. Most Poskim omit this requirement, and many state explicitly that it is not necessary<sup>28</sup>. Regarding electric Menorahs, there are many problematic issues, see below #107.

**Shmittah** The Torah tells us that produce of the Shmittah year is intended "לאכלה" – to eat,

בא לתקנה וכיבה אותה בשוגג, אינו זקוק לה. הגה: ואם רוצה להחמיר על עצמו ולחזור ולהדליקה, אין לברך עליה (רשב"א סימן תקל"ט, ור"ן). "וכי המשנה ברורה סק"ז, "והאחרונים כתבו דראוי להחמיר לחזור ולהדליקה בכל ענין ובפרט אם נכבה בע"ש קודם קבלת שבת. ואם הוא קיבל בעצמו שבת ואח"כ נכבה ויש עדיין זמן היתר מותר לומר לחבירו שיחליקם [פמ"ג]."<sup>23</sup> שולחן ערוך (שם ס"ד), "אין חוששין לפתילות להחליפם, עד שתכלה."<sup>24</sup> משנה ברורה (ס"ק ל"א), "שאין בהם בזיון מצוה דאדרבה הם נוחין להדליק יותר כשהם מודלקין כבר."<sup>25</sup> ס' משמרת שלום (קוידנב) ס' מ"ח, הובא בפסקי תשובות, וע' שו"ת בצל החכמה (ח"ד ס' קכ"ח).<sup>26</sup> ד"מ (תרע"ג אות ו'), "וכי אבודרהם (סדר נ"ח עמ' צ') דאין צריך להחליף הפתילות אלא שנהגו כן, וכי הכל בו (ס' מ"ד) דכן נהגו." ובקונטרס סוד הדלקת נ"ח הנ"ל מבואר דע"פ קבלה יש להחליפם כדי שישתמש במ"ה פתילות במשך ימי החנוכה, ע"ש.<sup>27</sup> בקונטרס סוד הדלקת נ"ח (מובא לעיל) מבואר דצריך שם כלי, ודעה זו העתיקו בס' חסד לאברהם (נהר י"ח מעיין ב'), וכי האבנ"ג (ס' ת"ק) ומוכח כן מכמה ראשונים, דצריך כלי.<sup>28</sup> ע' משנה ברורה סימן תרע"א (ס"ק י"ח) שכל, "וה"ה כשמדבקין נרות שעוה בכותל יראה שהיו מרווח אחד מחבירו עכ"פ כשיעור אצבע", ומשמע דמותר ואין צריך כלי, וע"ע שו"ת חכם צבי (סימן מה), "שאלה כדת מה לעשות במדביק נרות של שעוה בכותל כדי להדליקן למצות נר חנוכה", ובשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן לז). וע"ע בשו"ת אז נדברו ח"ג ס' מ"ט, ושבת הלי ח"ח ס' קנ"ז בענין זה.

and not to destroy it<sup>29</sup>. From this we learn that Shmittah produce may only be consumed in a manner that is considered the most proper and befitting form of consumption<sup>30</sup>. One may use Shmittah products for eating, drinking and to dye clothes. One may even burn Shmittah oil for light and warmth, since this is considered a befitting form of consumption. Any other type of use that is not the most befitting form of consumption for this specific item may not be done. For example, one may not oil a pan with Shmittah oil to prevent food adhesion, nor may one produce soap from Shmittah oil<sup>31</sup>.

Regarding Neiros Chanukah, many Poskim forbid lighting Neiros Chanukah with Shmittah oil since one is not allowed to benefit from the Neiros, hence it is not considered a proper form of consumption<sup>32</sup>. R' Shlomo Zalman Auerbach זצ"ל and others permit the use of Shmittah oil for Neiros Chanukah, since the Pirumei Nissa itself can be considered a form of benefit to the person. This can be compared to one who lights a Shmittah oil lamp to be able to learn or perform another Mitzva, which is certainly permitted even though Mitzvos are not for personal benefit (מצוות לאו ליהנות ניתנו)<sup>33</sup>.

**Shabbos** On Erev Shabbos, the Neiros Chanukah should be lit prior to the Neiros Shabbos. Although usually the Mitzva that is performed more frequently should be done first, in this case we do not do so, since according to some Rishonim, the lighting of Neiros Shabbos is considered an acceptance of Shabbos and she is then forbidden from kindling of Neiros

<sup>29</sup> משנה מסכת שביעית פרק ח משנה ב "שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה לאכול דבר שדרכו לאכול ולסוך דבר שדרכו לסוך לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן וכן בתרומה ובמעשר שני קל מהם שביעית שנתנה להדלקת הנר"<sup>30</sup> רמב"ם (שמיטה ויובל פ"ה ה"ג) "ולא ישנה פירות מבריתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומע"ש, דבר שדרכו ליאכל חי לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי, לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעפשה כדרך שאינו אוכל בתרומה ומעשר."<sup>31</sup> משנה (שביעית פרק ח משנה ח) "אין סכין כלים בשמן של שביעית ואם סך יאכל כנגדו", וע' במלאכת שלמה הטעם. רמב"ם (שם פרק ה הלכה ו) "ולא יפטם את השמן". וע' ס' משמרת השביעית (פט"ז סעיף ל"ח-מ"ג).<sup>32</sup> בשו"ת אמרי יושר (ח"א ס' ק') אסר כיון דאסור להשתמש לאורה, וכי בריב"ז בפאת השולחן פ"ה ה"ט.<sup>33</sup> שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן מב, "משא"כ בנר חנוכה הרי ההדלקה היא בתחלת הלילה בזמן שהנר מאיר ונראה לכל אדם, ואע"ג דכבתה אינו זקוק לה מ"מ תחלת ההדלקה הרי צריכה להיות שיהא הנר דולק כל שיעור מצותו ואינו יושב כלל ומצפה שיכבה נרו וכיון שכן נראה דאין זה חשיב כשריפה, וכמו שמותר להדליק בשביל פרסומת הרבה נרות משמן של שביעית מסביב לחנותו כדי למשוך בכך את עיני הרואים ולפרסם בכך את בית מסחרו כיון שהוא דרך הדלקה וחשיב כנהנה כל הזמן מהאור, ואין מתחשבין כלל אם ההדלקה היא כדי לאכול ולקרוא לאור הנר או בשביל פרסומת, וכיון שכן מהיכ"ת נימא דפרסום בית מסחרו עדיף טפי מפרסומי ניסא של חנוכה".

Chanukah<sup>34</sup>. This applies even when the Neiros Chanukah are lit by the husband and the Neiros Shabbos by the wife, since the husband is lighting for both of them<sup>35</sup>.

One may light the Neiros Chanukah from Plag Haminchah and onward<sup>36</sup>. One should not light Neiros Chanukah a long time before the Neiros Shabbos, rather they should be lit as close to Shabbos as possible<sup>37</sup>. According to some Poskim, one should not accept Shabbos earlier than necessary on Shabbos Chanukah, so that the lighting of the Neiros Chanukah will be as close to nightfall as possible<sup>38</sup>. In Yerushalayim (where Neiros Shabbos are usually lit 40 minutes before Shkiah), on Shabbos Chanukah the lighting of Neiros Shabbos is done closer to Shabbos than usual<sup>39</sup>. According to most Poskim, one should preferably daven Mincha before Hadlokas Neiros Chanukah since the lighting Neiros Chanukah is connected with the acceptance of the next day<sup>40</sup>.

**Motzei Shabbos** On Motzai Shabbos one should daven Maariv as early as possible, so as not to miss the preferential time for lighting Neiros<sup>41</sup>. One who normally waits until the Zman of Rabbeinu Tam (72 minutes) should not change his usual Minhag, but should light as soon as possible after that Zman<sup>42</sup>. In general, when a question of priority comes up regarding Mitzvos, the rule is to prioritize the Mitzva that is performed more frequently during the year (תדיר ושאינו תדיר) On Motzai Shabbos Chanukah, this tenet is overruled, as the Poskim say that in shul (in Kehillos such as ours, where Havdala is made in shul) the Menora

is lit before Havdala, usually prior to ויתן לך. There are several reasons for this:

- 1) Neiros Chanukah involve פרסומי ניסא – publicizing the miracle, which takes precedence over other Mitzvos.
- 2) We wish to delay the proclamation of the end of Shabbos<sup>43</sup>.
- 3) R' Moshe Soloveitchik זצ"ל explained, that the lighting of the Menorah in Shul is a Minhag only for the Tzibbur and not on individuals. Therefore, only prior to the conclusion of davening are the individuals gathered together in shul united as a Tzibbur, with the obligations as such. After davening has finished they do not have the status of a Tzibbur and are not obligated to light<sup>44</sup>.

Upon coming home, the same dilemma presents itself. The Rama (שם) based on many Rishonim paskens that just like in Shul, one should first light the Menorah and then say Havdala<sup>45</sup>. The Taz and others argue that the order should be reversed in accordance with the above rule of תדיר ושאינו תדיר<sup>46</sup>. Since there are valid arguments to both sides, the Mishna Brura states, that either way is acceptable. מו"ר The Wurzbürger Rav זצ"ל related an interesting Minhag of Rav Wolf Hamburg זצ"ל who would light all the candles except the Shamash, then would make Havdala, and then light the Shamash. In this way he would be honoring the opinion of the both the Rama and the Taz<sup>47</sup>.

If one forgot to say אתה חוננתנו (and thereby has not discharged even the D'oraysoh obligation of Havdala),

<sup>34</sup>שו"ע או"ח תרפ"א ס"ב ובמ"ב. והעידו על מנהג זה המ"א בשם מעגלי צדק, ובליקוטי הלוי (הנדפס בתוך ס' כתיב הגר"ד אב"ד דק"ק ווירצברג ונכתב ע"י בנו זקני הגר"נ במברגר, אות קס"ב) דכן היה המנהג שם, וכן נוהגין בקהילתינו. ובס' מצות נר איש וביתו (עמ"ש ש"א) כתב דהגר"ח נהג להדליק קודם "והיא נועם".  
<sup>44</sup>ס' נר איש וביתו שם ושכן ס"ל אביו הגר"ח שהקפיד שיהא מנין בביהכ"נ בע"ש קודם שידליקו. וזה דלא כהמ"ב ס' תרע"א סקמ"ז שכתב דאין צריך מנין להדליק ביהכ"נ, וע' בקונו' הליכות והנהגות הגר"ש אלישיב שליט"א (עמ"ל 5).

<sup>45</sup>וכ"כ הב"י בשם התה"ד כלל קנ"ד ס' ל"ז, המהר"ל, לקט ישר עמ"ל קנ"ד, אגור, כל בו, מאירי שבת כ"ג, יוסף אומץ ס' תתר"פ, המ"א, והא"ר, הגר"א, ובית מאיר, חמד משה, חיי"א, והיעב"ץ במו"ץ ובשאלת יעב"ץ ח"א ס' נ"ב, שו"ת אבנ"ג ס' קצ"ט, ובשו"ת זכרון יהודה ח"ב ס' רמ"ב שכן נהג החת"ס. ופשוט דזה לא כטעם ג' הנ"ל.

<sup>46</sup>וכ"כ האבודרהם וס' האשכול הל' חנוכה, המהר"ל מפראג, התו"ט הובא בא"ר, פ"ר, דה"ח, מט"מ (תתקצ"ב), קצש"ע ס' קל"ט, ערוה"ש, שד"ח מע' חנוכה אות י"ט, וכן נהג הקה"י ע' ארחות רבינו ח"ג עמ"ל.  
<sup>47</sup>ליקוטי הלוי שם, וצ"ע דמ"מ לא הקדים התדיר שהיא יסוד סברתו של הט"ז ואין קיים דבריו כלל, וצ"ע. וע' שו"ת מלמד להועיל (מהגר"צ האפמן אב"ד דברלין) בסוף ח"א, שכתב שהמנהג בברלין כהט"ז (ע"פ הדה"ח) וכן נהג כ"ה שנים, ואח"כ רצה לשנות כהמ"א והא"ר, ובאותו מוצ"ש שכח לומר אתה חוננתנו והוצרך להבדיל קודם וכמש"כ המ"א ע' בסמוך, וראה בזה סימן מן חשמיני שאין לו לשנות מנהגו.

<sup>34</sup>וכשיטת הבה"ג, ע' מש"כ בגליון הקודם.  
<sup>35</sup>דאשתו כגופו, ואע"ג שיכולה לשאול לעשות מלאכה עבורה, הכא הוא שלוחה ממש, ע' בנין שלמה ס' נ"ג.  
<sup>36</sup>שולחן ערוך (ס' תרעב ס"א), "ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה", וכל המשנה ברורה (סימן תרעב ס"ק ג) "שהוא שעה ורביע קודם צה"כ וחשבינן השעה לפי קוצר היום דהיינו שעות זמניות. ויכול לברך ג"כ". ונמצא לפ"ז דאין הפלג כ"כ קודם לשקיעה עצמה, ודו"ק. וע' מ"א ס' תרע"ט סק"ב.  
<sup>37</sup>שם, וע' אג"מ או"ח ח"ד ס' ס"ב.  
<sup>38</sup>חמד משה, מור וקציעה, וע' ביאור הגר"א.  
<sup>39</sup>ע' לוח אר"י שמדליקין כ"כ 25 דקות קודם שקיעה במקום 40.  
<sup>40</sup>והוא כרתת דסתר, ע' פמ"ג ס' תרע"ב א"א סק"ו, מ"ב ס' תרע"ט סק"ב. ובברכ"י כ' שמנחה כנגד התמיד והדלקת המנורה אחר התמיד. וע' נזירות שמשון ודה"ח, ובא"ח פ' וישב אות כ' דמנהג בורים הוא להתפלל אחר ההדלקה. ויש חולקים ומקיימים מנהג העולם להתפלל אח"כ, ע' שו"ת צור יעקב ס' קל"ו, ויבי"א ח"ה ס' מ"ד. ומ"מ כשחל יום א' של חנוכה בשבת יש להתפלל מנחה קודם ההדלקה, דאם לא יעשה כן יש ספק אם יזכיר על הבינים כיון דלדיד' הוא חנוכה, ע' הליכות שלמה הל' תפילה פט"ז אות כ"ה.  
<sup>41</sup>מעשה רב להגר"א (וכשיטתו שזמן הדלקה היא מיד אחרי שקיעה). וע' ביאור"ל ס' רצ"ג ד"ה ג' כוכבים.  
<sup>42</sup>אג"מ או"ח ח"ד ס' ס"ב, מעודים וזמנים ח"ב ס' קנ"ה.

according to the Magen Avraham (או"ח תרפ"א) one should make Havdala first and then light the Menora. According to the Mishna Berura (שם) one just needs to say "ברוך" which suffices for the D'oraysah obligation, and he then may do whatever he usually does.

#### Lighting Outside

Originally the Mitzva of Hadlokas Neiros Chanukah was instituted to light על פתח ביתו מבחוץ – on the outside of the door to one's house<sup>48</sup>. In the times of Chazal, houses often shared a common courtyard – חצר which was used as an area to perform many household chores such as baking and laundering clothing. Rashi understands that the obligation is to light at the door of the house, inside this common חצר.<sup>49</sup> Although the Neiros are meant to be seen by those passing in the street, it is sufficient that the Neiros can be seen from the street inside the חצר. This manner is preferable since it is clear which Neiros are associated with each member of the shared חצר.<sup>50</sup> Tosfos argues that one must light the Menora at the entranceway to the חצר in the public street so that all of the passersby can see the Neiros in the street<sup>51</sup>. The Shulchan Aruch rules that one who has a חצר in front of his house should light at the entrance to the חצר.<sup>52</sup>

As we explained, in the times of Chazal the חצר was a multi-purpose area used for many household tasks. Nowadays, even those who share a common courtyard with their neighbors generally do not use this courtyard to cook, bake, do laundry etc. Hence, the Chazon Ish was of the opinion that nowadays we do not have the חצר that Chazal referred to, and everyone should light at the doorway of their house<sup>53</sup>. The Brisker Rov argues that nowadays one is still obligated to light at the doorway of the חצר as the Shulchan Aruch rules<sup>54</sup>. However, he

<sup>48</sup> שבת כא ע"ב, ת"ר: נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו, ודיו.  
<sup>49</sup> רש"י שם ד"ה מבחוץ - משום פרסומי ניסא, ולא ברשות הרבים אלא בחצר, שבתיהן היו פתוחין לחצר. וכ"כ רש"י בסוכה מ"ו ע"א ד"ה הרואה, האו"ז ס' ש"ג, והר"ן, הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד ה"ז), הסמ"ג, והג"מ, וע' ריטב"א שבת שם.  
<sup>50</sup> כך ביאר שיטתו בחי' הר"ב קזיס, וע' ראש יוסף שהטעם כדי שלא יאמרו להאיר ברה"ר מכוין ע"ש.  
<sup>51</sup> תוס' ד"ה מצוה להניחה - ומיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרה"ר אבל אם יש חצר לפני הבית מצוה להניח על פתח חצר. ע"ש שהביא ב' ראיות לדבריו, וע' פ"ח ס' תרע"א ס"ה, וע' ערוה"ש שנתמה איך הניח דעתם של רוב<sup>52</sup> ראשונים ופסק כהתוס' בלי להזכירם, וצ"ע.  
<sup>53</sup> דינים והנהגות חזו"א, ארחות רבינו ח"ג עמ' ג', וכ"כ בס' שונה הלכות ס' תרע"א משמו, וע' חזו"א או"ח ס' ס"ה נ"ב, וס' צ' כ"ג.  
<sup>54</sup> תשובות והנהגות ח"ב ס' שמ"ב אות ב', שבות יצחק עמ' ז', וע' שו"ת אז נדברו ח"ה ס' ל"ט. וכן הובא בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א בכמה מקומות, וע' שו"ת רבבות אפרים ח"ו ס' ת"י אות ד' ושב"י שם, וכן ראיתי שהוא נוהג

requires an additional stipulation, that the doorway have a חצרות הפתח – two doorposts and a lintel, in order for the entrance to the חצר to be a valid doorway for the Mitzva<sup>55</sup>.

One who follows the Minhag to light indoors, and lives in an upper floor of a building (below 20 Amos (31.4 - 37.8 ft.<sup>56</sup>) from the street) should light in his window<sup>57</sup>. According to the Chazon Ish and others it does not matter which room the Neiros are in, provided that they are visible from the street<sup>58</sup>. If one has a window in the room where he eats and another in his bedroom that both face the street and are equally visible, one should light in the dining area<sup>59</sup>. According to R' Shlomo Zalman Auerbach זצ"ל it is preferable to light on the right side of the window if this will not lessen the visibility of the Neiros<sup>60</sup>.

If one lives above 20 Amos and has a choice between lighting in his window which faces the street or to light inside by the door, most Acharonim (including the Mishna Berura and R' Moshe Feinstein זצ"ל) conclude that it is preferable to light at the window where there will be more "Pirumei Nissa" – publicity for the Mitzva<sup>61</sup>. Many Chassidim have the custom to light inside by the door as supposed to the window<sup>62</sup>. If such a person has a window that is visible from an adjacent building, the contemporary Poskim dispute if this is sufficiently considered Pirumei Nissa and equivalent to lighting below 20 Amos<sup>63</sup>.

Even those who have the custom to light outside, according to the Chazon Ish, in an apartment building one should not light at the entrance to the building since this is not considered a חצר nowadays, and is also not the entrance to his private home<sup>64</sup>. Instead, such a person

למעשה להדליק בברכה על פתח חדר המדרגות שלו ולא בפתח בביתו. וכן ס"ל להסתייפלער, ע' ארחות רבינו שם אות כ"ו.  
<sup>55</sup> שבות יצחק שם.  
<sup>56</sup> שיעור הא' היא שיטת הר"ח נאה, וב' היא שיטת החזו"א, וכן לקמן.  
<sup>57</sup> שבת כא ע"ב, אם היה דר בעלייה - מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים.  
<sup>58</sup> שו"ת שבט הלוי ח"ג ס' פ"ג בשם הגר"ח קנייבסקי שכן נהג החזו"א שהדליק בחדר שהתפלל בו ולא בחדר שאוכל בו. ומש"כ הרמ"א (תרע"ז ס"א) שאכסנאי ידליק במקום שאוכל בו מיירי כשיש ב' בתים נפרדים.  
<sup>59</sup> ארחות רבינו בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל ח"ג אות ל"א. וע' מועדים וזמנים ח"ו ס' פ"ח שיש להדליק במקום החשוב יותר.  
<sup>60</sup> ס' ימי הלל והודאה פ"ח הערה 11, וע' העמק שאלה שאילתא כ"ב.  
<sup>61</sup> יוסף אומץ ס' תתרט"ט, מג"א תרע"א סק"ח, מ"ב סקל"ח, ערוה"ש סכ"ד, אג"מ או"ח ח"ד ס' קכ"ה שכן הוא נוהג למעשה.  
<sup>62</sup> מועדים וזמנים ח"ו ס' פ"ח.  
<sup>63</sup> ע' שבט הלוי ח"ד ס' ס"ה שמצדד דעדיף שידליק בחלון בכה"ג, בצירוף מש"כ הפמ"ג מש"ז סק"ה דיש קצת היכר לבני רה"ר גם למעלה מל'. וכן בס' מועדי ישרון עמ' 6 בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל. אמנם בתשובות והנהגות ח"ג ס' רט"ו אות א', ובשו"ת אז נדברו ח"ה ס' ל"ט, ובס' נר איש וביתו ס' ה' הערה ט"ז בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, ובארחות רבינו שם, כולם צידדו דעדיף בכה"ג להליק בפתח ביתו מבפנים כדי לקיים מעלת "מוסב מצוות".  
<sup>64</sup> שו"ת תשובות והנהגות ח"ג ס' רי"ט אות ז', ארחות רבינו אות כ"ז.

should light inside by a window (or preferably a porch door) facing the street. R' Shlomo Zalman Aurbach זצ"ל and R' Elyashiv שליט"א rule that since the lobby of the building is used by all the residents to access their respective apartments, it is considered a חצר and one may light at the entrance of the building<sup>65</sup>. One who wishes to fulfill both opinions should light in both places.

**Times of Danger** The Gemara tells us that included in the decree to light Neiros Chanukah was the stipulation that at a time of danger it is sufficient to light on his table (inside the house)<sup>66</sup>. The Rishonim dispute precisely what type of danger Chazal were referring to. Rashi explains that the Persians had a law that forbade anyone from lighting a flame in their home on their holidays. The only flames that were permitted were in the Persian temple. The "Chaveirim" (a group of Persians) would conduct searches to enforce this law. Any lit lamps that were discovered would be confiscated and taken to the idolatrous temple. This was understandably a source of great anguish to the Yidden, who would watch their sacred Neiros Chanukah being taken to be used in the Persian temple. Hence, Chazal permitted one to light inside the house, away from the eyes of the Persian police<sup>67</sup>.

The Meiri rejects this explanation, since the "Chaveirim" would search inside the homes for transgressors, lighting inside at that time wouldn't help<sup>68</sup>. Tosfos defends Rashi's opinion and explains that it was permitted to have a flame on one's table for dining. If the Menora was on the table, the Chaveirim would not confiscate it<sup>69</sup>. Other Rishonim explain that the danger referred to by Chazal was a general decree against fulfillment of Mitzvos (as was common during many times in our history). Hence, Chazal allowed during these times for one to light on his table, since then it would not seem as if he is performing a Mitzva<sup>70</sup>. Others include any type of danger in this general allowance, even if the danger is merely that the Goyim will throw stones at the lights etc<sup>71</sup>.

<sup>65</sup> שו"ת רבבות אפרים שם, שבו"י שם, הליכות שלמה.  
<sup>66</sup> שבת כא ע"ב, ובשעת הסכנה - מניחה על שלחנו, ודיו.  
<sup>67</sup> רש"י שם ד"ה הסכנה - שהיה להם לפרסיים חוק ביום אידם שלא יבעירו נר אלא בבית עבודה זרה שלהם, כדאמרין בגיטין (יז, א) אדהכי אתא הואו חברא, שקלה לשרגא מקמייהו, ע"ש. וע' ברבינו נסים גאון שבת מ"ה ע"א.  
<sup>68</sup> מאירי שם.  
<sup>69</sup> תוס' שבת מ"ה ע"א ד"ה מקמי, וע' תוס' שם כ"א ע"ב ד"ה ובשעת שלא היה רגילות כ"כ להפיש בבתים.  
<sup>70</sup> מאירי שם, ר' פרחי, תוס' ר"ד, וע' בריטב"א בענין למה לא היה גזירת שמד דיהרג ואל יעבר גם אערקתא דמסאני, וע"ע בב"ח ס' תרע"א.  
<sup>71</sup> ספר המאורות, וע' ראבי"ה וריטב"א.

The Ittur (one of the Rishonim) writes that even at times when the danger of lighting outside has passed, the Minhag remains to light inside. However, he adds that one who is able to light outside should do so<sup>72</sup>. Other Rishonim strongly question the basis for the Minhag to light inside at times of freedom<sup>73</sup>. Even so, many Acharonim write that in Chutz Laaretz the Minhag is to light inside even if there is no danger from the non-Jewish neighbors<sup>74</sup>. Several explanations are offered for this leniency. The Aruch Hashulchan explains that since outside Eretz Yisrael there is usually inclement weather during Chanukah, the wind and cold will extinguish the flames. Chazal did not obligate a person to purchase a special weather proof enclosure for his Neiros<sup>75</sup>. Others explain that since some places in Chutz Laaretz will need to light inside because of danger, the Minhag became for all of the Diaspora to light inside so as not to differentiate between places<sup>76</sup>.

One of the Poskim of the previous generation, R' Yehoshua Menachem Ehrenberg זצ"ל of Tel Aviv (1904-1976), writes in his sefer Dvar Yehoshua a startling ruling. He writes, that nowadays even in places where there is no danger at all, one must light inside and does not fulfill his obligation by lighting outside. He reasons that once the decree of Chazal was altered to light inside the house, the Mitzva to light outside is no longer in effect at all<sup>77</sup>. All the Poskim of the time, including R' Elyashiv שליט"א, fiercely rejected this opinion as baseless and clearly rebuffed by the Gemara itself<sup>78</sup>. The Minhag today in Eretz Yisrael (in many sects) is to light outside as the Mitzva was originally instituted. The Brisker Rov was once forced to light inside due to a driving rainstorm. After the rain had ceased, he went outside and lit again to fulfill the Mitzva of lighting outside<sup>79</sup>. One who is able to light outside and lit inside, according to R' Shlomo Zalman Aurbach זצ"ל, is not required to light again outside<sup>80</sup>. Others say that he has not fulfilled his obligation at all and must relight<sup>81</sup>.

<sup>72</sup> הובא בשמו בשבה"ל ותניא רבתי.  
<sup>73</sup> או"ז ס' שכ"ג.  
<sup>74</sup> כ"מ מלשון הלבוש ס' תרע"א ס"ח שכ' דעכשוו שיד האומות תקיפה עליו מדליקים בפנים, ולא הזכיר שיש סכנה בדבר, וכ"מ בחיי"א כלל קנ"ד ס"ב דכיון שאנו דרים בין האומות מנהגינו להדליק בפנים.  
<sup>75</sup> ערוה"ש ס' תרע"א ס' כ"ד, וע' מקראי קודש ס' ט"ז מש"כ בזה.  
<sup>76</sup> שו"ת אז דברו ח"ה ס' ל"ח.  
<sup>77</sup> שו"ת דבר יהושע ח"א ס' מ' וח"ב ס' ק"א.  
<sup>78</sup> ע' שם בח"ב שהביא השגות מהגר"ש אלישיב שליט"א עליו, וע' בשבות יצחק ס' ב שהובא דבריו במילואם, וע' אז נדברו ח"ו ס' ע"ה וח"ו ס' כ"ו שדחו בב' ידים. ופשוט דזה נגד דברי האו"ז הנ"ל שתמה על אלו המדליקים בפנים בזה"ז. וע' שו"ת שרידי אש ח"ג ס' ס"א.  
<sup>79</sup> הובא במועדים וזמנים ח"ב ס' ק"מ וגם בקונטרס חנוכה ס"ג.  
<sup>80</sup> קובץ בית אהרן וישראל שנה י"א גליון ב', הובא בס' ימי הלל והודאה פ"ח הערה 36.  
<sup>81</sup> ג"כ הובא שם בשם הגר"ש אלישיב שליט"א.

**Left Side** The Neiros Chanukah should be placed on the left side of the doorway (when entering). In this way, when one enters the house he is environed by Mitzvos; the Mezuzah on his right and the Neiros Chanukah on his left<sup>82</sup>. The Zohar writes that this is the meaning behind the Passuk, לא תירא לביתה משלג, כי כל ביתה לבוש "She does not fear the snow [i.e. suffering] for her household, since her house is adorned with Shananim". According to this esoteric explanation, the word "Shanim" is not translated as "scarlet" rather as "doubles" (i.e. Shnayim), and refers to the double Mitzva of Mezuzah and Ner Chanukah<sup>83</sup>. The Acharonim mention other hidden references to this Mitzva as well<sup>84</sup>. If one placed the Neiros on the right side of the door, he has fulfilled the Mitzva B'dieved<sup>85</sup>. If the Neiros will be visible to the street on the right side of the door and not on the left it is preferable to light on the right, since Pirsumei Nissa overrides being surrounded by Mitzvos<sup>86</sup>. If one is using a doorway that does not have a Mezuzah (e.g. a renter for less than 30 days), the Neiros should be lit on the right side<sup>87</sup>.

**First Tefach** In the Gemara, Rabba states that there is a Mitzva to place the Neiros Chanukah within the first Tefach (3.15-3.78 inches) next to the doorpost<sup>88</sup>. Rashi explains that the purpose of this Halacha is in order that it should be clear that the Neiros are associated with the residents of this doorway<sup>89</sup>. (Houses were generally closer to each other in those times than they are today.) Although this reason would not always apply, the Rishonim state that there is a Mitzva to place the Neiros within a Tefach of the doorway even when one is lighting inside the house<sup>90</sup>. The Rama

<sup>82</sup> שבת כב ע"א, והיא מנח ליה? רב אחא בריה דרבא אמר: מימין, רב שמואל מדפתי אמר: משמאל. והילכתא - משמאל, כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין. וע' בריטב"א ובשאלות שהוסיפו, "ובעה"ב מצויות בטלית ביניהם".  
<sup>83</sup> זוהר פ' ויחי דף רלח ע"ב, לא תירא לביתה משלג, מ"ט בגין דכל ביתה לבוש שנים, אל תקרי שנים אלא שנים כגון מילה ופריעה, ציצית ותפילין, מזוזה ונר חנוכה.  
<sup>84</sup> ע' לבוש ס"ז ש' דמרוזז בפסוק "ויהי מקץ שנתים ימים" - "שנתים" נטריקון "שמאל נר תדליק ימין מזוזה", ע' שלטי גבורים על הגה' מרדכי שם.  
<sup>85</sup> פ"ח ס"ז, מ"ב סקל"ג.  
<sup>86</sup> ס' ימי הלל והודאה בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א.  
<sup>87</sup> שו"ע ס' תרע"א ס"ז, דבכל מידי דמצוה ימין עדיף, לבוש, מט"מ ס' תתקע"ט, ב"ח, מ"ב סקל"ד והוסיף דגם יש טפי פרוסומי ניסא דהכל פונים לימין.  
<sup>88</sup> שבת כב ע"א, אמר רבה: נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח.  
<sup>89</sup> רש"י שם ד"ה מצוה להניחה - בחצר או ברשות הרבים בטפח הסמוך לפתח, שאם ירחיקו להלן מן הפתח - אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם.  
<sup>90</sup> ריטב"א כ"א ע"ב, וכן הוא דאמרין נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח היינו כשהוציאה מבחוץ ברשות הרבים, ומן הטעם שפירש"י ז"ל שאם ירחיקנה להלן מן טפח אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם, אבל כשהניחו בפנים

stipulates that if there are several members of the household lighting Neiros, it is preferable that each person light in his own clearly defined place than to crowd all the Neiros together in one Tefach in a way that will not be clear how many Neiros each person has lit<sup>91</sup>.

**Ten Tefachim** Since candles used for light are most useful when placed higher up, the Shulchan Aruch rules that the Neiros Chanukah should specifically be placed **below** ten Tefachim (31.4 – 37.7 inches) to clearly distinguish them from ordinary candles<sup>92</sup>. Alternatively, the reason the Neiros should be lit within ten Tefachim is to symbolize the position of the Neiros in the Beis Hamikdash. The Menora in the Beis Hamikdash was 18 Tefachim high, and had three steps leading up to it that were 3 Tefachim each. Hence, when the Kohen stood atop these three steps to light the Menora, the Neiros were 9 Tefachim above where he stood. To symbolize this, the Chanukah Neiros are placed below 10 Tefachim<sup>93</sup>. The Rishonim state that this Halacha is only the preferential manner of lighting and is not a requirement for the fulfillment of the Mitzva<sup>94</sup>. Other Rishonim omit this Halacha completely<sup>95</sup>, or even imply that lighting **above** 10 Tefachim is preferable<sup>96</sup>.

If one only has a window above ten Tefachim, it is preferable to light there than to light elsewhere in the house within the desired Shiur - below ten Tefachim<sup>97</sup>. The entire flame of the Neiros should be below 10 Tefachim<sup>98</sup>. According to the Arizal, the flames should be

כמנהגים אין לחוש להקריבו לפתח דהא אמאי, מכל מקום מצוה להקדים ולהקריבו לפתח כל מה שאפשר בענין שלא יהא אחורי הדלת, אבל שמעתי בשם ה"ר מאיר האשכנזי ז"ל שהיה מקפיד להניחו מבפנים בטפח הסמוך לפתח לאחורי הדלת כשהיה סגור, ע"כ, וכ"כ המאירי, וכ"כ הד"מ ס' תר"פ אות ד' בשם המהר"ל. וע' ארחות רבינו שם, שהסטייפלער לא הקפיד שיהא ממש בתוך טפח גם בחוץ.  
<sup>91</sup> רמ"א ס' תרע"א ס"ז, הגה: ומיהו בזמן הזה, שכולנו מדליקין בפנים ואין היכר לבני ר"ה כלל, אין לחוש כל כך אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח; ומ"מ המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם, ואין לשנות אלא"כ רבים בני הבית שעדיף יותר להדליק כל אחד במקום מיוחד מלערב הנרות ביחד ואין היכר כמה נרות מדליקין; ומ"מ יזהרו שלא להדליק במקום שמדליקין הנרות כל השנה, כי אז לא יהיה היכר כלל; ואף כי אין היכר רק לבני הבית, מ"מ היכר קצת מיהא בעי.  
<sup>92</sup> שו"ע שם ס"ו, וטעמו ברא"ש ב"ק פ"ו ס"ח.  
<sup>93</sup> ערך ש' ס' תרע"א ס"ו, מנחות כ"ט ע"ב ומס' מדות פ"ב מ"ג.  
<sup>94</sup> באגודה, ובמחזור ויטרי, סמ"ג, רשב"א, סמ"ק, מרדכי ס' רס"ח, ריטב"א, רא"ש ס' ה', כתבו דע"פ מצוה מן המובחר להדליק בתוך י'. וכ"פ הטור.  
<sup>95</sup> רי"ף, רמב"ם, או"ז, ס' האורה לרש"י, בה"ג, ושאלות, שבה"ל השמיטו דין זה, וע' הגה"מ ב"י שפירשו דהשטת הרמב"ם ורי"ף הוה משום דדחית מהלכה.  
<sup>96</sup> מאירי ב"ק ס"ב ע"ב, דיש מצריכין דוקא בגובה י' כמו סוכה. וע' כל בו ש' ד"אפילו" למטה מ' כשרה. וע' בריטב"א דעכשיו נוהגין למעלה מ'.  
<sup>97</sup> יוסף אומץ ס' תתרט"ט, מ"א סק"ו, וע' מחצה"ש שם, וחיי"א, מ"ב ס"ק כ"ז.  
<sup>98</sup> מקו"ח, כה"ח, שו"ת מנחת יצחק ח"ו ס' ס"ה אות ב', קריינא דאגרתא ח"א ס' קפ"ו. וע' פמ"ג מש"ז סק"ה ש"כ גם לענין שיעור למעלה מ' דגם ראשי

a drop higher than seven Tefachim<sup>99</sup>. The Kaf Hachaim quotes the Arizal that this is not necessary as long as the Neiros are above 3 Tefachim<sup>100</sup>. According to the Seder Hayom, one should specifically light between 10 and 18 Tefachim (like the height of the Menora in the Beis Hamikdash)<sup>101</sup>. The Acharonim contend that this opinion is contrary to the Gemara and the Shulchan Aruch which state that the Neiros should be below 10 Tefachim<sup>102</sup>.

**Travelers & Guests**

In Chutz Laaretz, a guest or traveler that has a room set aside for his exclusive use, should light in that room<sup>103</sup>. If the guest is also eating by his hosts he may light with the Baal Habayis and need not light in his room<sup>104</sup>. If a guest does not have his own exclusive room, although the Gemara mentions the possibility of simply acquiring a portion in the Neiros of the Baal Habayis, it is customary nowadays that the guest lights his own Neiros along with the host<sup>105</sup>. If one is in a train or the like, according to some Poskim he is required to light there since it is considered his house for the time being<sup>106</sup>. On a plane where it is an impossibility to light candles mid-flight (or in a hospital), some Poskim suggest that one use an electric light (without a Bracha), since according to some minority opinions an electric light is sufficient for Neiros Chanukah<sup>107</sup>. Obviously, the best advice is to avoid this scenario altogether by scheduling the flight at a time that does not interfere with Hadlokas Neiros.

If one is staying by relatives or parents and eating and sleeping there, even if during the day he returns home for a few hours, he should light in the place where he is sleeping<sup>108</sup>. If a guest knows that his wife is lighting at home, he does not need to light in his hosts home<sup>109</sup>. If he does not wish to be exempted with his wife's lighting, according to some Poskim, he may light on his own with a Bracha<sup>110</sup>. The Mishna Berura suggests that since this point is subject to dispute, he should make sure to light prior to the time his wife is lighting, so that he has definitely not been exempted yet by his wife lighting at home<sup>111</sup>. (This is not always a possibility when there is a substantial time difference between the two locations. In this case, according to some opinions he cannot recite a Bracha on his own, and should listen to the Bracha of the host instead<sup>112</sup>.)

Bachurim in Yeshiva, according to the Chazon Ish, should light in the dining area of the Yeshiva since this is considered the main living area<sup>113</sup>. Other Poskim argue that their personal room is the only area that can be considered their "house" and the correct place to light<sup>114</sup>. Some suggest that if one eats in his room at least for the days of Chanukah, he can fulfill both of these opinions equally. If the dining and sleeping areas are in the same building, according to some Poskim, it does not matter where one lights<sup>115</sup>.

**Times to Light** The primary time for lighting Neiros Chanukah, according to the Gemara, is at "Shkiah"<sup>116</sup>. There are three opinions in the Rishonim explaining which "Shkiah" is referred to here. (The Shkiah printed in the calendars is not the only time referred to by this name.)

- 1) According to the Rambam, Shkiah is sunset<sup>117</sup> (as printed in the calendars).
- 2) Rabbeinu Tam and others state that it is 13-14 minutes before nightfall (known as "the second Shkiah")<sup>118</sup>.

השלהבת צ"ל למטה מכ', וע' שעה צ"ס סק"ג. וע' תשובות והנהגות ח"ב ס' שמ"ב אות י', ושו"ת אז נדברו ח"ה ס' ל"ז.  
<sup>99</sup> החיד"א במחזיק ברכה סק"ג, והובא בשעת סק"ח.  
<sup>100</sup> כה"ח ס"ק מ"ו.  
<sup>101</sup> סדר היום הובא בשעת שם.  
<sup>102</sup> א"ר הובא שם.  
<sup>103</sup> רמב"ם שם הי"ב, מג"א סק"ג וע' ביאו"ה.  
<sup>104</sup> רמ"א שם שמקום אכילה עיקר, מג"א סק"ו, פמ"ג א"א סק"ה, מ"ב סק"א.  
<sup>105</sup> שבת שם, ע' מ"ב. וצריך שישמע הברכות מהבעה"ב (מ"ב). ואם לא שמע יצא, ואינו מברך על הראיה, ע' ס' הלכות חג בחג עמ"י י"ב הערה 11.  
<sup>106</sup> מהרש"ם ח"ד ס' קמ"ו, ערוה"ש ס' תרע"ו ס"ה. וע' שו"ת אז נדברו ח"ו ס' ע"ה.  
<sup>107</sup> ע' שיערים מצוינים בהלכה ס' קל"ט ס"ה בשם שו"ת בית יצחק ס' ק"כ דלא מקרי נר, וכ"כ בלבושי מרדכי ח"ג ס' נ"ט, וכן נטה הגרש"ז בכת"י הנדפס בס' מאורי אש פ"ה ענף ב'. אולם בשו"ת אחיעזר ח"ד ס"ו כ' שיוצא בזה אך לא במצוה מן המובחר שהיא רק בשמן זית. אמנם שמעתי ממו"ר הגר"מ לוי שליט"א בשם הגר"ש שוואב צ"ל שהאחיעזר לא התיר להשתמש באור עלקטריק רק בשאר חיובי הדלקה ולא בהדלקת נרות חנוכה. ומסתמא הטעם הוא דבר חנוכה בעיני פתילה, ושיעור שמן. ובענין פנס אלקטרי (flashlight), כ' בשש"כ בשם הגרש"ז דכיון שכוחו בה ע"י סוללה (battery) נקרא כל שיעורו לפניו ויוצא בנרות שבת, אמנם לענין נרות חנוכה כ' בשו"ת מנחת שלמה תניא (ב - ג) סימן נח לפסול מטעם אחר, וז"ל, "דילמא ה"נ ברר חנוכה בעיני דוקא שלהבת ולא ליבון החוט לבד, ואף כי פשוט הוא דלא לכל הדברים הצריכו דומיא דמנורה מ"מ נראה דאפשר דנכלל במאי דאמרו הדלקה עושה מצוה דבעיני הדלקה כדי שתהא שלהבת עולה וצ"ע." ע"ש, וע' פקודת אלעזר ס' כ"ג. וראיתי בקונ' שיעורי הלכה מהגר"ש פעלדר שליט"א, שכל דאורי יש עצה שעדיף יותר והיא שידליק ויכבה מיד, דיש דעות שאפי' כבתה במזיד אין זקוק לה, וכמוכן כ"ז במקום שלא יגרום חילול ה' ולא בכל מצב יש עצה כזה.

<sup>108</sup> פר"ח, חיי"א, ביאו"ה תרע"ז ד"ה במקום.  
<sup>109</sup> תה"ד ס' ק"א, מג"א סק"ט.  
<sup>110</sup> תה"ד שם, מהר"ל ס' קמ"ה, רמ"א תרע"ז ס"ג.  
<sup>111</sup> ע' ב"י, ומהרש"ל ס' פ"ה, וא"ר, ומ"ב סק"ז.  
<sup>112</sup> שם במ"ב.  
<sup>113</sup> מפי השמועה. ע' רמ"א ריש ס' תרע"ז.  
<sup>114</sup> מנח"י ח"ז ס' מ"ט, אג"מ או"ח ח"ד ס' ע'.  
<sup>115</sup> שארית יוסף, עטרת זקנים ס' תרע"ז.  
<sup>116</sup> שבת כא ע"ב, מצוה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק.  
<sup>117</sup> רמב"ם הל' מגילה וחנוכה פ"ד ה"ה, אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין.  
<sup>118</sup> רשב"א, ר"ן, ריטב"א, מאירי הובא בביאו"ה ד"ה עם סוף.



3) Tosfos states that the time for lighting is at Tzeis Hakochavim (nightfall)<sup>119</sup>. (סוף שקיעה)

The Shulchan Aruch rules like Tosfos that lighting should be at nightfall<sup>120</sup>. The Gra and others argue that the Neiros should be lit at Shkiah<sup>121</sup>. (The Gra rules like the opinion of the Geonim that sunset is considered Shkiah<sup>122</sup>). The Minhag in Yerushalayim follows the Gra to light at sunset<sup>123</sup>. One who is following this custom should light approximately 10 minutes after the Shkiah printed in the calendars, to allow for variations in the exact time of sunset based on altitude and other factors<sup>124</sup>. Some Gedolim would light at an "in between" time in order to fulfill all the opinions at least B'dieved. For example, the Chazon Ish would light 20 minutes after Shkiah<sup>125</sup>. R' Aharon Kotler זצ"ל would light 25 minutes after Shkiah<sup>126</sup>. Many Yeshivos follow this Minhag.

The Gemara states that one may light עד שתכלה רגל מן השוק – until the passersby in the market have ceased (1/2 hour after nightfall)<sup>127</sup>. The Rishonim dispute if one who missed this deadline may light afterwards or not<sup>128</sup>. The Rama rules that nowadays that we light inside (in Chutz Laaretz), one does not have to light by this time, although one preferably should<sup>129</sup>. Many Acharonim rule that one should not make a Bracha if one is lighting after this time<sup>130</sup>. Others rule that one can make a Bracha until Chatzos<sup>131</sup>, or even until dawn<sup>132</sup>. In places where the

Hadlokas Neiros is outside, if the husband cannot make it home early enough to light in time, he should ask his wife to light for him on time<sup>133</sup>. In any event, this should not be a cause of strife between spouses.

The Chofetz Chaim related that his Rebbe R' Nochum'ke would wait for his wife to return home even though this would mean lighting the Neiros late at night. He explained that the Gemara says that one who cannot afford a Ner for both Shabbos and Chanukah, should purchase the Ner for Shabbos, since Neiros Shabbos enhance Shalom Bayis. Certainly, he concluded, the Neiros Chanukah which are pushed aside completely for Shalom Bayis should not be the cause for lack of Shalom Bayis<sup>134</sup>.

One who lights early in the evening should make sure to fill the cups sufficiently so that they will burn at least one half hour after nightfall<sup>135</sup>. The Neiros should preferably be lit when the entire family is present to publicize the miracle of Chanukah to the entire household<sup>136</sup>. The Mekor Chaim states that one should preferably remain by the Neiros for at least a half hour<sup>137</sup>. From the writings of R' Shlomo Zalman Aurbach זצ"ל it also seems that it is desirable, but not obligatory<sup>138</sup>.

One should not derive benefit from the Neiros, even though one lit an extra light as a Shamash<sup>139</sup>. R' Chaim Kanievsky שליט"א was asked regarding the permissibility of using a "musical Menora" (a Menora that plays music when the candles are lit by sensing the heat), since one is deriving benefit from the heat of the candles. He responded that it is permitted since music is not the type of benefit that is forbidden<sup>140</sup>.

<sup>119</sup> תוס' מנחות כ' ע"ב ד"ה נפסל.  
<sup>120</sup> שו"ע או"ח ס' תרעב ס"א, אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים. וכ"פ כדבריו בא"ר, מ"א, ט"ז בס' תרע"א ס"ה, דה"ח, ח"י"א, פמ"ג.  
<sup>121</sup> ביאור הגר"א שם, מעשה רב ס' רל"ה, ח"י"א, פר"ח, והובא במ"ב סק"ד. ואע"ג שכל דעת הגר"א על שקיעה שניה, מ"מ זהו רק בביאורו כאן שמסביר שיטת הרשב"א, אבל בס' רס"א פסק כדעת הגאונים, על שו"ת אז נדברו ח"ז ס"ע, וכן מבואר במעשה רב הנ"ל.  
<sup>122</sup> ע' ביאור הגר"א או"ח ס' רס"א, ואכמ"ל.  
<sup>123</sup> מועדים וזמנים ח"ו ס' פ"ח, עיר הקודש והמקדש ח"ג פכ"ה ט'.  
<sup>124</sup> שבות יצחק עמ' ע"א בשם הגר"ש אלישיב שליט"א. וע' אג"מ או"ח ח"ד ס' ק"א אות ו', "זמן הדלקת נר חנוכה שיותר עדיף הוא לע"ד עשרה מינוטן אחר תחלת השקיעה ויש לזה טעמים נכונים".  
<sup>125</sup> ארחות רבינו שם אות ל"ה, תשובות והנהגות ח"ב ס' של"ד. ויש שכתבו דלא נהג כן לקיים כל השיטות, רק שנקט מנהג אבותיו מחו"ל בידו, וכן נהג בכמה ענינים.  
<sup>126</sup> הל' חנוכה מהגר"ש איידער.  
<sup>127</sup> שבת כא ע"ב, מצוה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. מאי לאו, דאי כבתה הדר מדליק לה! - לא, דאי לא אדליק - מדליק. ואי נמי: לשיעורה. עד שתכלה רגל מן השוק, - ועד כמה? - אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: עד דכליא ריגלא דתרמודא.  
<sup>128</sup> ע' תוס' שם ד"ה דאי שכל דעה א' וכ"כ הרמב"ם ה"ה דאין יכול להדליק אחר שלתה רגל מן השוק, אפי' שגג או נאנס. ושם בתוס' הביא מר"י פורת שידליק מספק. והטור כ' דזמנה כל הלילה.  
<sup>129</sup> ס' תרע"ב ס"ב.  
<sup>130</sup> א"ר, דה"ח, ח"י"א, ובמ"ב סק"א כ' שיכול לברך רק אם ב"ב נעורים.  
<sup>131</sup> מ"א בשם מהרש"ל, אולם מסיק דרק אם ב"ב נעורים יברך.  
<sup>132</sup> פר"ח סק"ב.

<sup>133</sup> עובדות והנהגות לבית בריסק בשם הגר"ז, שו"ת אז נדברו ח"ג ס' ל' אות ג', שו"ת יחיה דעת ח"ג ס' נ"א, מבקשי תורה כסלו תשנ"ו עמ' ל' בשם הגר"ש אלישיב שליט"א, חובת הדר פ"א הערה מ', מנחת שלמה ח"ב ס' נ"ח אות מ"ג, הליכות בת ישראל פכ"א הערה ט' בשמו שרק במקום שהבעל מרשה בכל הלב ולא יפגום בשלום בית, ואם לאו תמתין עד שיחזור הביתה.  
<sup>134</sup> טובך יביעו ח"א עמ' ע"ד.  
<sup>135</sup> שם בגמ' "א"נ לשיעורא". והגר"ז הקפיד שיהא שיעור להדליק עד שיעור מאוחר בלילה, ע' קונטרס חנוכה בשמו, תשובות והנהגות ח"ב ס' שמ"ב סק"ד, ושו"ת בית אב סי"ב. ובהליכות שלמה כ' הגרשז"א שכיון דבזה"ז יש אנשים ברחוב עד שעות מאוחרות ראוי שידליקו כמה שעות.  
<sup>136</sup> מ"א סק"ה, ח"י"א, מ"ב סק"י.  
<sup>137</sup> מקור חיים ס' תרע"ה, ושו"ת שב יעקב ס' כ"ב, תשובות והנהגות ח"א ס' שצ"ד.  
<sup>138</sup> ראה הליכות שלמה שבתחילה כ' אין צריך" ואח"כ הגיה "אין חייב".  
<sup>139</sup> מ"ב ס' תרעג סקט"ו, שאם ישתמש וכו' - ועיין מ"א שלכתחלה אין להשתמש אצל כולן יחד כ"א לאור הנוסף [או להשמש] בלבד כשהוא אחד בפני עצמו דהרואה יאמר לצרכו הדליק כולן דלפעמים אדם מדליק כמה נרות ועיין בה"ל: וזה לכאורה לפי הטעם שכל לעיל (סק"ח) שיהא ניכר שהדליקים למצוה.  
<sup>140</sup> ס' דרך שיחה עמ' קפ"ג.

There is much discussion in the Rishonim regarding the Nusach of the Bracha on Neiros Chanukah<sup>141</sup>. According to the Mishna Brura, one should say חנוכה נר של חנוכה<sup>142</sup>. Some Rishonim write that the last two words should be pronounced as one word – שְׁלַחֲנוּכָה (or according to the Chazon Ish – שְׁלַחֲנוּכָה<sup>143</sup>). This was the Minhag of the Chazon Ish and R' Yaakov Kaminetsky זצ"ל.<sup>144</sup>

**Yom Tov & Seuda** The Rambam clearly refers to Chanukah as a day of Simcha<sup>145</sup>. Other Rishonim call it a Yom Tov<sup>146</sup>. Even so, many Rishonim state that there is no Mitzva to eat a Seudah on Chanukah, and that such a Seudah would be considered a Seudas Reshus (a permitted but not obligatory meal)<sup>147</sup>. The Raavya argues that since Chanukah is a Yom Tov, it requires a meal with bread<sup>148</sup>. Many other Rishonim compare Chanukah to Purim and other Yomim Tovim that require Seudos as part of the Simchas Yom Tov. Some Acharonim write that one should be sure to make a Seudah on each night of Chanukah<sup>149</sup>. Others specifically make a Seudah on the eighth night, known as "Zos Chanukah"<sup>150</sup>. The Shulchan Aruch writes that the Seudos on Chanukah are considered Seudos Reshus. The Rama argues that the Seudah can be considered a Seudas Mitzva. This is true, since although for the miracle of Chanukah there may not be reason to make a Seudah, there is still basis to celebrate and commemorate the inauguration of the Mishkan that took place on the Chanukah. If during the meal one sings praise to Hashem for the miracles He has done for us the meal is certainly considered a Seudas Mitzva<sup>151</sup>.

<sup>141</sup> מח' בבלי ירושלמי, ראה שבת כ"ג ע"א וסוכה מ"ו ע"א ירושלמי סוכה פ"ג ה"ד. וע' מאירי, ר"ן, שלטי גבורים בשם ריא"ז פסחים ג' ע"ב בדפי הר"ף.  
<sup>142</sup> וכנהג רוב מקומות. שו"ע ומ"ב ס' תרע"ו ס"א (בשו"ע השמיט תיבת "של")  
<sup>143</sup> לקט יושר בשם תרו"ד, פסקי רי"ד, וע' רמב"ם פ"ג ה"ד במהד' שבת פרנקל ושינויי נוסחאות שם. וכ"כ במ"א בשם הש"ה, וא"ר, שו"ת מהרש"ל ס' פ"ה, ומט"מ ס' תתק"פ, ומקו"ח, וכנה"ג בהגה"ט.  
<sup>144</sup> דינים והנהגות חזו"א, ארחות רבינו אות נ"ה, וכן שמעתי ממו"ר הגר"ש קמינצקי שליט"א שכן נהג אביו הגר"י קמינצקי זצ"ל.  
<sup>145</sup> רמב"ם פ"ג ה"ג.  
<sup>146</sup> מחזור יטרי ס' רל"ד כ' שמש"ה כתוב בתורה אחר המועדים "ויקחו אליך שמן זית זך" לרמז שגם חנוכה היא בכלל המועדים. וע' שו"ת רשב"א ח"א ס' תרע"ט, כל בו, מנהגי מהר"ש, ודרשות הר"ן סוף פ' מקץ.  
<sup>147</sup> שו"ת מהר"ם (פראג) ס' תר"ה, מרדכי פ' מקום שנהגו אות תר"ה, תשב"ץ ס' ק"ע, טושו"ע ס' תר"ע.  
<sup>148</sup> ראב"ה, וחיידושי מהר"י מלוניל שבת כ"ד ע"א. וכ"כ בחידושי אנשי שם על המרדכי פסחים שם בשם המרדכי הארוך. וע' תוס' תענית י"ח ע"ב ד"ה הלכה, וחשק שלמה שם מש"כ עליו.  
<sup>149</sup> שכנה"ג בהגה"ט, וע' יש"ש ב"ק פ"ז ס' ל"ז שהם סעודות מצוה, וראוי שתהא מעורבת בשמחת התורה ואל יבטל מקביעותו, והובא בט"ז ובמ"א.  
<sup>150</sup> ליקוטי מהר"ח.  
<sup>151</sup> שו"ע או"ח תרע ס"ב, ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה. הגה: וי"א שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות,

The Levush comments that Chazal did not institute a Mitzva of eating and drinking to celebrate the miracle of Chanukah, whereas for the Mitzva of Purim they did. The reason for this, he explains, is that the miracle of Purim involved a salvation from physical annihilation. It follows that the means of celebration to commemorate that miracle should be somatic. On Chanukah when we celebrate our deliverance from the Greeks who wished to obliterate the Torah and Mitzvos – and not our physical beings, the suitable form of celebration is that of Torah and Mitzvos and not Seudos<sup>152</sup>. The Taz disagrees with this reasoning, since Chazal tell us that causing another to sin is more severe than killing him<sup>153</sup>. Many Acharonim counter, that even so, Chanukah still calls for a different type of celebration – one with spiritual attributes<sup>154</sup>.

**Dreidel** The game of Dreidel was instituted during the times of the Greeks as a facade for teaching Torah. For this reason many have a Minhag to play Dreidel on Chanukah as a remembrance for the time when it was necessary in order to teach Torah<sup>155</sup>. (It follows that learning Torah is also as much if not more of a Zeicher for the Neis...) Many deep and mystical references for the Dreidel and the letters found on it 'נ' ג' 'ה' ש' פ' are found in Sifrei Chassidus<sup>156</sup>. Interestingly, some suggest that the purpose of playing Dreidel is paralleled to the game of hiding the Afikomen. Since nowadays we light inside, the main Pirsumei Nissa is to the members of the household. Playing Dreidel will keep

משום דבאותן הימים היה חנוכת המזבח (מהר"א מפראג). ונהגין לומר זמירות ושבתות בסעודות שמרבים בהם, ואז היו סעודת מצוה (מנהגים).  
<sup>152</sup> לבוש הובא במ"ב סק"ו. וע' ערוה"ש.  
<sup>153</sup> ט"ז סק"ג ע"פ רש"י פרשת כי תצא, בנין אשר יולדו להם דור שלישי - ושאר האומות מותרין מיד. הא למדת שהמחטיא לאדם קשה לו מן ההורגו, שההורגו הורג בעולם הזה, והמחטיא מוציא מן העולם הזה ומן העולם הבא, לפיכך אדום שקדמם בחרב לא נתעב וכן מצרים שטבעום, ואלו שהחטיאום נתעבו: וכ"ה במ"ר פ' פנחס פרשה כא, ר"ש אומר מנין שהמחטיא את האדם יותר מן ההורגו שההורג הורג בעולם הזה ויש לו חלק לעוה"ב והמחטיא הורגו בעולם הזה ובעולם הבא שתי אומות קדמו את ישראל בחרב ושתיים בעבירה המצרים ואדומים קדמו בחרב (שמות טו) אמר אויב ארדוף אשיג אריק חרבי (במדבר כ) ויאמר אליו אדום לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך ושתיים בעבירה מואבים ועמונים על אלה שקדמו בחרב כתיב (דברים כג) לא תתעב אדומי (שם) לא תתעב מצרי אבל אלו שקדמו בעבירה להחטיא את ישראל לא יבא עמוני ומואבי (שם) גם דור עשירי עד עולם. והובא ג"כ במ"א ס' ש"ז ס"ק ס"א.  
<sup>154</sup> ערוה"ש ס"ט, וע' א"ר סקי"ד, פמ"ג מש"ס סק"ג, שעה"צ אות ט', שתירצו לחלק בין מחטיאו בשוגג למזיד, ע"ש.  
<sup>155</sup> אוצר כל מנהגי ישרון סי"ט אות ד', שו"ת דברי יציב או"ח ח"ב ס' רפ"ג אות ה'. וע' קובץ אור ישראל (מאנסי) ח"ד שנה ד' עמ' נ' אריכות בכל העינין.  
<sup>156</sup> ראה בני יששכר מאמר כסלו מ"ב אור תורה הג"ה על אות כ"ה שמרמז ע"פ סוד על עיני משיח (נגהש = משיח). גם היא גימטרי' נחש, ומרמז לתקן ע"פ סוד על קובץ אור ישראל שם בשם ספרי חסידות. וע"ע בס' שפע חיים פרק ית' אור עמ' נ"ח ובקול' בעיני ימי חנוכה מהג"ר חנוך קרלנשטיין זצ"ל עמ' כ"ה.

the children awake to publicize the Neis and impress upon them the sacrifice required for Torah learning<sup>157</sup>.

The Poskim decry the custom of some people to utilize the days of Chanukah as days for playing card games etc. The days of Chanukah are meant to be a time of growth in Torah and praising Hashem, not to be squandered with games and other such activities<sup>158</sup>. Other Acharonim state that really games like these should be forbidden all year; however, on Chanukah it was permitted so that those who felt the need to play around have an outlet at one time a year<sup>159</sup>. The Chavos Yair laments that these "permissible" days had to be on the exalted days of Chanukah and not at another time<sup>160</sup>.

If the game involves wagering money, there are additional Halachic complications. Chazal forbade the activity of Halachic complications. Chazal forbade the activity of a minor form of stealing (אבק גזל)<sup>161</sup>. This is so, because the people that are wagering their money do not fully relinquish their money when they place the bet. They are always hoping/assuming that they will win. Therefore, the winner is always taking from people who never really intended to give up their money. The Poskim dispute regarding which scenarios this ruling applies. According to the Mechaber, based on the Rambam, all forms of betting games are included<sup>162</sup>. The Rama rules more leniently, and permits betting games when all the money is placed on the table (since it is then considered forfeited prior to the game)<sup>163</sup>.

<sup>157</sup> שיח שרפי קודש עה"ת ומועדים עמ' ר"ח אות ל"ב בדרך הלצה. ומובא בספרים שהחת"ס נהג לשחק קצת בסביבון לקיים המנהג.  
<sup>158</sup> מהר"י ברונא ס' קל"ו, עיקרי הד"ט סק"ב, מנהגי ק"ק וורמייזא, מו"ק, ביאור"ה ד"ה ונוהגין בשם מהרש"ל, שו"ת חוות יאיר ס' קכ"ו, שלמת חיים ס' רס"ב, וע' ערוה"ש.  
<sup>159</sup> ע' מנהגי ק"ק ורמייזא הנ"ל, וחוות יאיר שם, ומו"ק.  
<sup>160</sup> שם.

<sup>161</sup> סנהדרין דף כד ע"ב "ואלו הן הפסולין המשחק בקוביא ... מאי קא עבדי אמר רמי בר חמא משום דהוה אסמכתא ואסמכתא לא קניא רב ששת אמר כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא אלא לפי שאין עסוקין ביישובו של עולם מאי בינייהו איכא בינייהו דגמר אומנותא אחרית".

<sup>162</sup> רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק ו' ה"י, "המשחקין בקוביא כיצד, אלו שמשחקין בעצים או בצרורות או בעצמות וכיוצא בהן ועושים תנאי ביניהם שכל הנוצח את חברו באותו השחוק יקח ממנו כך וכך הרי זה גזל מדבריהם אע"פ שברצון הבעלים לקח הואיל ולקח ממנו חברו בחנם דרך שחוק והתל הרי זה גזל. וכן המשחקין בבהמה או בחיה או בעופות ועושים תנאי שכל שתנצח בהמתו או תרוץ יותר יקח מחבירו כך וכך וכל כיוצא בדברים אלו הכל אסור וגזל מדבריהם". וכן העתיק המחבר כלשונו בח"מ ס' ש"ע ס"ב.

<sup>163</sup> שולחן ערוך חושן משפט סימן רז ס"ב, "שכל האומר: אם יהיה אם לא יהיה, לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה או שמא לא יהיה. הגה: ... אבל אם אין בידו לגמרי, ולא ביד אחרים, כגון המשחק בקוביא וכיוצא בו, שאינו יודע אם ינצח או לא ואפילו הכי התנה, ודאי גמר ומקני מספק. בד"א, כששחקין במעות מוכנים. אבל אם שחקים באמנה, אין מוציאין ממנו מה שהפסיד (טור בשם ר"י).... אבל כשמעות מוכנים על הדף, מותר לשחוק ואין בו אסמכתא (מדרכי פרק זה בורר). ודלא כיש חולקין ואוסרין לשחוק בכל

The Mishna Berura and the Aruch Hashulchan rule stringently in accordance with the Rambam and the Mechaber, in spite of the Rama's more lenient approach<sup>164</sup>. The Mishna Berurah adds, that even if all the money is owned by the head of the household, it is still forbidden, since it will lead to playing these games with others for other people's money<sup>165</sup>. Some Poskim say that if all the money is returned to the head of the household at the conclusion of the game, it is permitted<sup>166</sup>. Some permit playing for money (when it is all owned by the בית), provided that it is clear to the children that such games are only played on Chanukah and it is only involving small change<sup>167</sup>.

מאיר הלוי הלמן  
פעיה"ק תובב"א

לעילוי נשמות מו"ז ר' אליהו בן ר' מאיר זצ"ל  
זל"ב ע"כ"ו כסלו תשנ"ג זר ד' של חנוכה  
תנצב"ה

ענין (הגהות מרדכי הנ"ל). וי"א דאינו מותר רק כשהדף שהמעות מונחים עלי קניי לשניהם (תוס' ב"י).

<sup>164</sup> משנה ברורה סימן שכב ס"ק כ"ב, "ולהטיל גורל וכו' - היינו דמי שיזכה בגורל יטול הגדולה ומי שיתחייב יטול הקטנה הוא בכלל שחיקת קוביא ממש. [קוביא הוא מה שמשחקין בעצים] וקוביא הוא אבק גזל מדבריהם שאין דעתו להקנותו בקנין גמור ולהכי אסור אף בחול ואף דבעה"ב עם ב"ב לא שייך גזל כלל שהרי הכל שלו מ"מ אסור דלמא אתי לסרוכי בקוביא עם אחרים ובאחרים בודאי אסור בחול וכו"ש בשבת דקוביא דמי למקח וממכר". ערוה"ש ח"מ ס' ר"ז ע"ש שהאריך, ומסיק להחמיר נגד הרמ"א. וע' שו"ת יביע אומר ח"ז ח"מ ס"ו שאסר להשתתף בפיו.

<sup>165</sup> שם.  
<sup>166</sup> נטעי גבריאל.  
<sup>167</sup> קונ' שיעורי הלכה מהגר"ש פעלדער שליט"א דכיון שהילדים יודעים שזה רק בשביל חנוכה אין זה חשש רגילות ומותר בכל אופן (בכסף קטן).

# סדר הדלקת נרות העונה

אחר הדלקת נר ראשון של אותו לילה יאמר:

## נוסח א'

(ל"ו תיבות מלבד "הנרות הללו" ב"פ)

הנרות הללו אנחנו מדליקין על הנסים ועל התשועות ועל המלחמות שעשית  
לאבותינו על ידי כהניך הקדושים. וכל שמונת ימי חנכה הנרות הללו קדש ואין  
לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד כדי להודות לשמך על נסידך ועל  
ישועתך ועל נפלאותיך

## נוסח ב'

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל התשועות ועל הנפלאות [ועל המלחמות]  
שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה על ידי כהניך הקדושים. וכל שמונת  
ימי חנכה הנרות הללו קדש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם  
בלבד כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסידך ועל נפלאותיך ועל ישועתך

חשוף זרוע קדשך וקרב קץ הישועה  
נקים נקמת דם עבדיך מאמה הרשעה  
כי ארכה [לנו] הישועה ואין קץ לימי הרעה  
דחה אדמון בצל צלמון הקס לנו רועים שבעה

יש מוסיפים:

מעולם היתה ישעי כבודי ומרים ראשי  
שמע נא קול שועי מלכי אלקי קדושי  
העבר חטאתי ופשעי גם בגלות השלישי  
חזק ישראל הכניע ישמעאל ומאדום תפדה נפשי

יהי רצון מלפניך יחיד הוד וקדש  
גאל שארית צאנך מאדום ישמעאל וקדש  
כחום בקודש נאדר רוח תשים לעדר  
נחלתך הושיע אל נקמות הופיע בעמלק מדור דור

שמך יבורך לעולם מתוך קהל אמונים  
וכסאך יהא שלם אם תנקום בידוים  
לנפשות נענים הספת ממעונים  
להושיע עמך ולהציל שרידך ידיך כאז בימי חשמנים

חי זקוף קרן ישועה וקרב קץ הגאולה  
ומלכות זדון הרשעה יהי מעיר מפלה  
בנפול בני עולה ולעמך תעשה הצלה  
בצדקת איתנים גאל בנים ותבנה העיר על תלה

מעוז צור ישועתי לך נאה לשבח  
תכון בית תפילתי ושם תודה נזבח  
לעת תכין מטבח מצר המנבח  
אז אגמור בשיר מזמור חנכת המזבח

רעות שבעה נפשי בגון כחי כלה  
חיי מררו בקשי בשעבוד מלכות עגלה  
ובגדו הגדולה הוציא את הסגלה  
חיל פרעה וכל זרעו ירדו כאבן במצולה

דביר קדשו הביאני וגם שם לא שקטתי  
ובא נוגש והגלני כי זרים עבדתי  
ויין רעל מסכתי כמעט שעברתי  
קץ בבל זרבבל לקץ שבעים נושעתי

פרות קומת ברוש בקש אגגי בן המדתא  
ונהיתה לו לפח ולמוקש וגאנתו נשבתה  
ראש ימיני נשאת ואויב שמו מחית  
רב בניו וקנניו על העץ תלית

יונים נקבצו עלי אזי בימי חשמנים  
ופרצו חומות מגדלי וטמאו כל השמנים  
ומנוותר קנקנים נעשה נס לשושנים  
בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים